EPISTEMOLOGICAL STUDIES IN PHILOSOPHY,
SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ISSN 2618-1274 (Print), ISSN 2618-1282 (Online)

Journal home page: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/index>

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Валерій Іванович Кремена

Кандидат політичних наук, доцент

Доцент кафедри політології

Дніпровський національний університет

імені Олеся Гончара

Пр. Гагаріна 72, Дніпро, 49000, Україна

E-mail: v.kremena90@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6274-3403>

УДК 321

Valeriy I. Kremena

PhD in Political science, Assoc. Prof.

Associate Professor of the Department of Politology

Oles Honchar Dnipro National University

Gagarina ave., 72, Dnipro, 49000,

Ukraine

ТЕНДЕНЦІЇ ЕВОЛЮЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЇ

Received 10 July 2019; revised 30 August 2019; accepted 23 September 2019

DOI: 10.15421/341929

Анотація

Стаття присвячена дослідженню особливостей становлення та еволюції європейських соціал-демократичних рухів. Охарактеризовано основні етапи розвитку та трансформації соціал-демократичної ідеології в умовах різних історичних обставин. Значну увагу приділено дослідженню кризових явищ у європейських соціал-демократичних партійних структурах, що обумовлено рядом факторів глобального та локального характеру. Окреслено перспективні напрямки дослідження можливих трансформацій соціал-демократичних рухів на сучасному етапі.

Ключові слова: *соціал-демократія, еволюція, Європейський союз, тенденції, кризові явища, трансформація.*

Evolution Trends in European Social Democracy

Abstract

The article is devoted to the study of the features of the formation and evolution of European social democratic movements. The main stages of development and transformation of the social-democratic ideology in the context of different historical circumstances are characterized.

Having emerged as a component of the Marxist movement, the Social Democratic ideology quickly moved to reformist positions, rejecting social transformations committed by force. The key values of social democracy are justice, solidarity, freedom and social equality. The flexibility of the ideological doctrine allowed the Social Democratic parties to occupy key positions in European national party systems. Most scholars argue that the concept of post-war Europe had strongly-pronounced social democratic features.

Considerable attention is paid to the study of crisis phenomena in European social democratic party structures, which is due to a number of factors of a global and local meaning. At the present stage, these factors include: a decrease in the role of ideology in the socio-political life of European societies; erosion of the class structure and the loss by the Social Democratic parties of their social base; globalization of production and the economy in general; reduction of the role of trade unions in political processes; neoliberal transformations in Western European countries; the emergence of many populist movements of an environmental, feminist, anti-globalist trend that use the rhetoric of "classical" social democracy.

These factors have led to the fact that modern Social Democratic parties have largely lost their leading positions in the countries where they emerged. On this basis, modern social democracy requires its ideological rethinking and the development of a new strategy, taking into account national and global trends.

There are outlined the perspective directions of the study of possible transformations of social-democratic movements at the present stage. These promising areas include: features of the formation of social democratic ideology in transitional societies; the future of social democratic ideology in crisis conditions in the European Union; The ideological crisis of social democracy in Ukraine.

Key words: *social democracy, evolution, European Union, trends, crisis, transformation.*

Тенденции эволюции европейской социал-демократии

Аннотация

Статья посвящена исследованию особенностей становления и эволюции европейских социал-демократических движений. Охарактеризовано основные этапы развития и трансформации социал-демократической идеологии в условиях разных исторических обстоятельств. Значительное внимание уделено исследованию кризисных явлений в европейских социал-демократических партийных структурах, что обусловлено рядом факторов глобального и локального характера. Обозначено перспективные направления исследования возможных трансформаций социал-демократических движений на современном этапе.

Ключевые слова: социал-демократия, эволюция, Европейский союз, тенденции, кризисные явления, трансформация.

Постановка проблеми.

Протягом ХХ століття одну з ключових ролей у європейському лівоцентристському ідеологічному спектрі відігравала соціал-демократія, яка зайняла провідне місце серед європейських політичних ідеологій.

У своєму розвитку, дана ідеологічна течія пройшла глибоку еволюційну трансформацію. Якщо на початковому етапі представники даної течії спиралися на радикальні марксистські догми, то в подальшому відбулась трансформація у бік так званого «еволюційного соціалізму», ключовим теоретиком якого був Е. Бернштейн. Дані процеси були обумовлені тим, що соціал-демократи заперечували диктаторські механізми побудови «соціалістичного суспільства» які були продемонстровані у СРСР. Політична практика більшовизму, переконала європейських соціалістів, у тому що гуманний соціалізм може бути побудовано тільки в умовах всеохоплюючої а не вузько-класової демократії.

Прихильники «еволюційного» напряму вважали, що «новий суспільно-політичний устрій, який принципово відрізняється від буржуазного, можна побудувати шляхом консенсусу та реформаторських кроків у сфері вдосконалення існуючої політичної системи, шляхом укріплення та розширення демократії» [Цит. по: Бернштейн 2005]. Цим самим, представники соціал-демократичної течії відкидали ідею Маркса про революційний та насильницький шлях побудови «соціалістичного суспільства».

Класична соціал-демократична ідеологія мала на меті інтеграцію у існуючу капіталістичну систему суспільних відносин, макси-

мальне використання її демократичних механізмів та прихід до влади за допомогою демократичних процедур. Кінцевою метою була побудова соціально орієнтованої держави, яка б відображала інтереси усього суспільства, а не була інструментом насилля та класового домінування.

Саме навколо цього ідеологічного базису сформувалась теорія «демократичного соціалізму», яка стала ідеологічним ґрунтом для діяльності соціалістичних та соціал-демократичних партій та рухів у багатьох європейських країнах. Протягом ХХ століття соціал-демократичні партії були правлячим у більшості країн Європи, а саме в Німеччині, Італії, Іспанії, Швеції, Норвегії, Великобританії, Франції та ін.

На сьогоднішньому етапі ми можемо спостерігати певні кризові явища у європейському соціал-демократичному та соціалістичному ідеологічному спектрі. Це обумовлено появою популістських рухів як праворадикального, так і ліворадикального спрямування, кризовими явищами у сфері ідеологічної ідентичності електорату, зниженням класової диференціації всередині європейських суспільств та ін. Тому виходячи з цього, доцільним було б проаналізувати тенденції еволюції європейської соціал-демократичної ідеології та виділити явища які сприяли поширенню кризи у європейському лівоцентристському ідеологічному полі.

Аналіз досліджень та публікацій.

Особливостям розвитку та еволюції європейських соціал-демократичних партій присвячено низку досліджень та публікацій.

В контексті нашого дослідження варто

звернутись як до праць теоретиків соціал-демократії, таких як К. Каутський [Каутский 1959] та Е. Бернштейн [Бернштейн 2005], так і до публікацій які охоплюють дослідження сучасного стану речей.

Протягом XX ст., даній проблематиці було присвячено праці таких дослідників як Р. Дарендорф [Dahrendorf 1983], Л. Колаковський [Kolakowski 1974], М. Діас-Кано [Díaz-Cano 2011], Т. Маєр [Майер 2000] та ін.

Серед ключових дослідників сучасності можна виділити В. Рябіку [Рябика 2004], Н. Работяжева [Работяжев 2012], А. Орлова [Орлов 2012] та ін.

У дослідженнях зазначених вчених робиться великий акцент на особливостях розвитку та еволюції соціал-демократичних рухів та партійних структур у різних країнах Європи.

Мета статті полягає у проведенні комплексного аналізу особливостей розвитку та еволюції європейської соціал-демократії як однієї з провідних ідеологічних течій сучасної Європи. Також важливою складовою даного дослідження є аналіз кризових явищ, які притаманні сучасним європейським соціал-демократичним партіям.

Виклад основного матеріалу.

Соціал-демократичний рух виник наприкінці XIX ст. як відповідь на розвиток капіталістичних відносин того часу. Протиріччя між найманими робітниками та капіталом знайшло своє вираження у появі масових робітничих рухів, метою яких було відстоювання власних прав та свобод.

Протягом усієї історії свого існування, соціал-демократична ідеологія зазнавала постійної еволюції і поступово відмовлялась від ключових марксистських догм, які стосувались класової боротьби. Досліджуючи дані процеси можна виділити декілька етапів даної еволюції.

Виникнувши як складова марксистського руху, вже в середині 20-х рр. XX ст., європейські соціал-демократичні рухи припинили стояти на позиціях здійснення пролетарської революції та поступово перейшли на шлях реформістського здійснення соціалізму, шляхом

використання можливостей демократичного державного механізму.

У післявоєнні роки з програмних документів соціал-демократичних партій починають зникати догми про історичну місію пролетаріату, а тези про класову боротьбу було змінено на ідею соціального партнерства між найманими робітниками та капіталом [Работяжев 2012: 147].

Саме в цей період було відновлено діяльність Соціалістичного інтернаціоналу, метою якого було активне дистанціювання від тоталітаризму, та окреслення своєї діяльності у рамках концепції демократичного соціалізму.

На початку 60-х рр. XX ст., більшість європейських соціал-демократичних партій прийняли програми, згідно яких приватна власність та ринкова конкуренція були проголошені невід'ємними складовими змішаної економіки, в рамках якої повинен відбутись еволюційний рух до суспільства соціальної демократії. Але в той же час зберігся характерний для даних рухів етатизм. Сильна держава в уявленні соціал-демократів того часу, була важливішим важелем соціальних перетворень які повинні привести до побудови суспільства соціальної справедливості.

Отже можна зазначити, що основними елементами соціал-демократичних програм стали: змішана економіка, соціальна держава загального добробуту та політика соціального партнерства.

Важливим аспектом дослідження діяльності європейських соціал-демократичних рухів того періоду є визначення ролі та місця марксистських догм у програмних документах даних рухів. Політична практика свідчить, що вилучення марксистських догм з соціал-демократичних програм відбулось доволі вибірково. На даному етапі розвитку соціал-демократичних рухів, марксистська теорія стала лише однією з духовних складових демократичного соціалізму. В якості прикладу можна навести програмні принципи Соціал-демократичної партії Німеччини (СДПН). Дана програма датується 1981 роком і у розділі «Наші історичні корені» має таку тезу: «Духовним корінням демократичного соціалізму в Європі є христия-

янство, гуманістична філософія, догмати епохи Просвітництва, вчення Маркса про історію і суспільство, а також величезна практика робітничого руху» [Рябика 2004: 59].

Політична практика свідчить, що розвиток соціал-демократичної теорії характеризується поступовою еволюцією «вправо» від первинної ідеологічної доктрини. В різних соціал-демократичних партіях, а також в різних фракціях всередині партій даний процес мав неоднозначний характер: від ревізії окремих теоретичних положень марксизму до повного ідеологічного відсторонення від нього. У зв'язку з цим майже кожна соціал-демократична партія має власну та специфічну концепцію демократичного соціалізму [Александров 1999].

Я. Удод зазначає, що «саме ревізіонізм ортодоксальних марксистських доктрин, який можна простежити на різних етапах протягом більш як століття, сформував для соціал-демократії нові ідейні курси для інтеграції в капіталістичну систему. Це дало можливість європейським соціал-демократам покинути площину революційної боротьби з капіталізмом, що було їх центральною ідеєю наприкінці дев'ятого століття. Вплив Едуарда Бернштейна, німецького соціал-демократа, був особливо значним у ревізії впливу марксизму на межі дев'ятого та двадцятого століть. Головною його тезою, яка розвинулась під впливом фабіанців, коли він проживав у Лондоні, була відмова від негайних революційних змін суспільства. Це нормалізувало ідею поступової трансформації капіталізму до соціалізму. Хоча Бернштейн не відкидав важливість протестних рухів та страйків, вони, на його думку, мали бути короткотерміновими та складатись із коаліції кількох класів.

Новий етап капіталізму, на думку Бернштейна, розвинув регуляторні можливості для тимчасового уникнення криз, які раніше вважались невіддільною складовою капіталізму. Відштовхуючись від цих тез, він передбачив зростання середнього класу, малих та середніх підприємств, що піддажувало Марксову теорію про «зубожіння пролетаріату» [Удод 2018].

В даному контексті важливою є трансформація поглядів соціал-демократів на приватну власність. Досвід реалізації «державного соціалізму» у СРСР підштовхнув європейських соціал-демократів, змінити своє відношення до приватної власності та поступово відмовитись від ідеї тотальної націоналізації. Демократичний соціалізм почав розглядатися як постійний та неперервний процес реалізації основних соціал-демократичних цінностей - свободи, справедливості та солідарності.

Як зазначає В. Рябіка, на початковому етапі свого розвитку, абсолютна більшість соціал-демократичних партій відстоювала процеси націоналізації виробництва, економічного планування, розподілу бюджету та проведення земельної реформи. Але у післявоєнні роки, революційні та кардинальні тези у програмах соціал-демократичних партій почали пом'якшуватись або вилучатись зовсім. Питання про націоналізацію зникло з програмних положень соціал-демократів Австрії, Бельгії, Данії. З програми Норвезької робітничої партії у 1949 році зникли тези не тільки про націоналізацію, але й тези про класову боротьбу, які було замінено на класове співробітництво [Рябика 2004: 59].

Головною особливістю концепції демократичного соціалізму є її ідеологічна гнучкість, яка дозволяє їй пристосовуватись до суспільно-політичних змін. На еволюцію соціал-демократичної ідеї здійснює вплив не тільки плюралізм поглядів, але і об'єктивні соціально-економічні зміни у процесах розвитку тієї чи іншої країни.

Ця модель показала свою високу ефективність та відповідність реаліям того часу. Як зазначав Т. Маєр: «Дана модель була настільки успішною, що вона стала не тільки домінуючою у порядку денному європейських демократій, але й значною мірою стала загальною моделлю політики для багатьох інших демократичних партій» [Майер 2000: 68].

Починаючи з 1980-х рр., європейську соціал-демократію почали спіткати кризові явища. Серед причин цих явищ можна виділити:

1. Посилення процесів глобалізації та загострення міжнародної конкуренції, що

уособлювалось в послабленні впливу національних держав на економіку. Це призвело до того, що економічна та соціальна сфера все більше стали потрапляти під вплив домінуючих на глобальному рівні ринкових відносин та транснаціональних корпорацій. Німецький соціолог В. Штрек зазначав, що для класового компромісу потрібен «наляканий капітал». Економічна глобалізація привела до відкриття ринків у країнах «третього світу» (Азії, Африки, Південної Америки), для яких було характерним мінімальне регулювання та велика кількість відносно дешевої робочої сили, обмеження для капіталу є мінімальними, або їх взагалі не існує. Виходячи з цього, страйки робітників стають необдуманими та контрпродуктивними методами боротьби, в умовах конкурентного світу [Streeck 2009].

2. Розмивання класової структури європейських суспільств. Наприкінці ХХ ст. почала стрімко скорочуватись частка традиційного робітничого класу, який був головною соціальною базою соціал-демократичних партій. Великі промислові підприємства почали витіснятися дрібним та середнім бізнесом, який відійшов від профспілкової орієнтації у процесі побудови взаємовідносин з найманими працівниками.

3. Розпад СРСР та повалення комуністичних режимів у країнах Центральної та Східної Європи. Не зважаючи на те, що європейські соціал-демократичні рухи активно протистояли як комуністичним рухам всередині власних країн так і комуністичним диктатурам у сусідніх, дискредитації зазнав увесь європейський лівий рух.

В даному контексті варто загадати французького політолога Л. Буве, який зазначав що «Соціал-демократія, ця європейська модель, безумовно на сьогоднішній день перебуває в стані кризи. Ці партії втрачають виборців і ними стає все важче і важче керувати». Також він додав, що саме розпад СРСР став детонатором цієї кризи [Французький політолог... 2013].

Перераховані вище причини, призвели до системної кризи у західноєвропейському соціал-демократичному русі. Це призвело до

того, що навіть дві найпотужніші соціал-демократичні партії Європи (Лейбористська партія Великобританії та Соціал-демократична партія Німеччини) майже два десятиліття знаходились у опозиції. Замість них, у політичному житті даних країн домінували партії консервативного спрямування.

Дані соціально-політичні реалії зумовили пошук нового шляху трансформації ідеологічної доктрини європейської соціал-демократії. Внаслідок цього з'явилися нові конвергенційні тенденції. В якості прикладу можна навести появу «нового лейборизму» у Великобританії, «ліберального соціалізму» у Німеччині, концепції «третього шляху» у Італії, метою якого було подолання негативних аспектів як «першого» (неолібералізму), так і «другого шляху» (традиційного соціал-демократизму). Таким чином, головною особливістю нової соціал-демократії стала орієнтація на конвергентну модель суспільного розвитку, яка відображає загальносвітову тенденцію до взаємодії соціалістичних та ліберальних ідей в епоху культурної та економічної глобалізації [Балобанов 2011: 89].

В. Межуєв зазначає, що якісні зміни у розвитку соціал-демократії у бік багатоманітності її соціальної бази, коли соціал-демократичні рухи почали відстоювати інтереси середнього класу обумовили еволюцію її ідейно-теоретичних позицій [Балобанов 2011: 90].

Суспільно-політичні процеси які спричинили розпад СРСР та антикомуністичні революції у країнах Центральної та Східної Європи спричинили перегляд європейськими соціал-демократичними партіями своїх програмних положень щодо ролі та місця держави у власних ідеологічних доктринах. У цей період відбувається поступовий відхід від етатистських позицій та визнання переваг ринкової економічної моделі. В деяких партіях, таких як Лейбористська партія Великобританії даний відхід був найбільш яскраво вираженим, в той же час інші європейські партії рухались до цього поступово. Але тенденція до оновлення мала загальноєвропейський характер.

У практичній площині це втілилось у появі двох нових соціал-демократичних течій -

«старої» та модерністської. Активними представниками другої течії були британський прем'єр-міністр Ентоні Блер та німецький канцлер Герхард Шрöder. Метою модерністського напрямку був пошук компромісу між традиційним демократичним соціалізмом та неолібералізмом.

Британська політична практика «нового лейборизму» реалізувалась у намаганнях побудови соціальної рівності, безкласового суспільства та заміни конкуренції співробітництвом. Також можна було спостерігати дистанціювання Лейбористської партії від британських профспілок та заперечення етатистських догм, на користь розбудови ринкових економічних відносин. Рівність почала трактуватись, як рівність стартових можливостей (здебільшого у сфері освіти) [Перегудов 2005].

Схожі шляхи реалізації реформованої соціал-демократичної програми мали місце у Німеччині. СДПН на чолі з Герхардом Шрöderом почала демонструвати наміри у сфері залучення до своїх лав нових соціальних верств (висококваліфікованих робітників, дрібних та середніх бізнесменів, інтелектуалів та працівників бюджетної сфери). Нова програма СДПН мала відкритий «ринковий» характер та передбачала активну підтримку представників середнього класу, зниження податкового тиску для усіх підприємств, боротьбу з безробіттям та різке збільшення інвестицій у сфері освіти [Поттхофф, Миллер 2003].

В даному контексті важливим документом є маніфест «Європа: Третій шлях - Нова середина», авторами якого були Е. Блер та Г. Шрöder. Даний документ представляє собою спробу, найбільш послідовної презентації нових принципів соціал-демократії. Серед нових програмних положень можна виділити пріоритетність щодо скорочення державних витрат, гнучкість ринку робочої сили та ін. Щодо ролі держави, то там зазначається, що держава повинна доповнювати та поліпшувати регулюючу діяльність ринків, але не заважати їх функціонуванню. Окремо зазначалось про підтримку ринкової економіки, але не «ринкового суспільства» [Блэр & Шрёдер

2000].

Автори маніфесту критикували минулі програмні положення соціал-демократії, особливо у сфері державного інтервенціоналізму, що на їх думку спричинило бюрократизацію та послаблення духу підприємництва.

Але дана програма спричинила доволі неоднозначну реакцію у європейських соціал-демократичних колах. Наприклад даний маніфест отримав негативну реакцію з боку Французької соціалістичної партії, яка стояла на більш лівих позиціях ніж Лейбористська партія Великобританії та СДПН. Для Французької соціалістичної партії було критично важливим зберегти свою «традиційну» соціал-демократичну платформу з врахуванням наявності низки конкурентів на «лівому» електоральному полі (комуністи, анархісти, троцькісти, екологічні та феміністичні рухи).

Практична реалізація даної програми у рамках німецької політичної системи мала свої негативні наслідки для СДПН та її лідера. Прийняття законів, які на думку окремих партійних функціонерів мали на меті демонтування соціальної держави, призвели до посилення внутрішньопартійної опозиції всередині СДПН. Результатом став вихід з лав партії багатьох лівих соціал-демократів. Внутрішньопартійна криза та падіння популярності СДПН привели дану партію до поразки на виборах 2005 року та вимушеного коаліційного союзу з ХДС/ХСС, результатом якого стало обрання канцлером Німеччини Ангели Меркель, яка займає цю посаду протягом майже 15 років. З того часу німецька соціал-демократія опинилась у глибокій ідеологічній кризі, у якій знаходиться і сьогодні, про що красномовно свідчать результати виборів.

На сьогоднішній день Соціал-демократичній партії Німеччині належить лише 20% місць у Бундестазі. Колишня багаторічно правляча партія на сьогоднішній день мало не поступилася місцем праворадикальній «Альтернативі для Німеччини» яка отримала 13% голосів виборців і донедавна вважалась маргінальним рухом.

Окремо варто згадати ідеологічну трансформацію Соціал-демократичної робітничої

партії Швеції. Перехід на центристські позиції не оминув і цю партійну структуру. На початку XXI ст., у програмних положеннях почало простежуватись більш позитивне відношення до ринкової економіки та підтримки приватного підприємництва (але за умов ефективного державного регулювання). Але разом з тим підкреслювалось, що партія продовжує знаходитись на антикапіталістичних позиціях [Party program of the Social Democratic Party 2001].

В деяких аналітичних статтях з даної тематики, зазначається, що саме перехід соціал-демократичних партій на центристські позиції є причиною появи величезної кількості лівих партій, починаючи від різних рухів екологічного спрямування, закінчуючи ліворадикальними популістськими рухами на кшталт іспанської «Падемос».

Непродумана міграційна політика з боку соціал-демократичних урядів, спричинила справжнє піднесення праворадикальних та популістських рухів. Дані тенденції найбільш повно проявляються у Німеччині, Франції та Австрії. Традиційні виборці соціал-демократів виражають занепокоєння щодо можливості втрати роботи, внаслідок того що мігранти «демпінгують» на рику праці, інші занепокоєні занепадом національної культури та розмивання національної ідентичності, також велике занепокоєння викликають питання безпеки. Дані проблеми створюють питоме середовище для таких партій як Національний фронт (Франція) та Альтернатива для Німеччини. Найбільш показовим є те, що найбільшу підтримку правих партій можна спостерігати в тих регіонах, які зазнали найбільшої деіндустріалізації.

Сучасна соціал-демократія зазнає найбільш жорсткої критики також з лівого флангу. Радикальні ліві рухи, такі як «Подемос» в Іспанії, або «Сіріза» у Греції критикували «стару» соціал-демократію саме за реалізацію нею різного роду неоліберальних реформ, які на їх думку призводили до режиму жорсткої економії та поширення суспільної нерівності.

На сьогоднішній день ми можемо спостерігати, що у ключових країнах ЄС при владі

знаходяться консервативні уряди, а соціал-демократичні партії переживають системну кризу. Отже, дана криза має ряд особливостей, серед яких можна виділити:

- діяльність соціал-демократичних урядів у соціальній сфері призвела до збільшення державних видатків на підтримку соціально незахищених верств населення, що збільшило податковий тягар для малого, середнього бізнесу та великих корпорацій;

- підтримка соціал-демократичними партіями процесів міграції до країн ЄС, що спричинило кризові явища на європейських ринках праці;

- з двох попередніх пунктів витікають ключові причини піднесення конкурентів соціал-демократів як на «лівому» електоральному полі так і з правого флангу;

- також варто зазначити, що у багатьох країнах ЄС відбулась «деідеологізація» суспільно-політичного життя, що поширило недовіру до традиційних партійних структур з боку електоральних мас.

Але в свою чергу у багатьох країнах посткомуністичної Європи, соціал-демократичні партії зберігають та зміцнюють свої політичні позиції. До таких країн можна віднести Чехію та Чорногорію. Це обумовлено тим, що дані країни не були охоплені міграційною кризою та показують стабільне економічне зростання.

Отже, можна сказати що, на сучасному етапі спостерігаються кризові явища у діяльності абсолютної більшості соціал-демократичних партій Європи. Єдиним виключенням може бути Лейбористська партія Великобританії, яка на тлі кризових явищ, викликаних процедурою «Brexit» має усі шанси на перемогу з подальшим формуванням уряду. Але питання участі Великобританії у майбутніх виборах до Європарламенту залишається дискусійним.

Висновки.

В якості висновку можна зазначити, що соціал-демократія є невід'ємною складовою лівої ідеології і на початковому етапі свого розвитку спиралась на марксизм.

Успіхи робітничого руху у країнах Західної Європи призвели до відходу від традицій-

них марксистських догм. Марксизм в рамках соціал-демократичної платформи перетворився лише на одну з духовних складових соціал-демократичного руху, наряду з християнством, гуманістичною філософією та цінностями епохи Просвітництва.

Саме така ідеологічна гнучкість дозволила соціал-демократичним партіям займати провідне місце у партійному спектрі європейських суспільств. Як зазначав у своїх працях Р. Дарендорф, «XX сторіччя представляє собою соціал-демократичний вік» [Dahrendorf 1983].

Але починаючи з 80-х рр. XX ст., соціал-демократичну ідеологію починають спіткати кризові явища, які обумовлені рядом економічних факторів, процесами глобалізації та ідейною кризою у світовому соціал-демократичному русі.

На сьогоднішній день можна спостерігати, що сучасна соціал-демократія значно втратила свої політичні позиції у більшості країн Європейського союзу. Соціал-демократичні партії зазнають критики як з правого, так і лі-

вого ідеологічного флангу. Праві критикують соціал-демократів за непродуману міграційну політику, ліві в свою чергу критикують за непродуману соціальну політику та неоліберальні експерименти. Ключовою тенденцією є високий рівень фрагментації партійно-політичного поля багатьох європейських країн. Якщо у післявоєнні роки були побудовані партійні системи, в рамках яких змагались партії консервативного та соціал-демократичного спрямування, то сьогодні можна спостерігати появу великої кількості політичних партій та суспільно-політичних рухів які складають конкуренцію традиційним партійним структурам, тим самим розмиваючи їх соціальну базу.

Перспективними напрямками досліджень можна вважати: особливості трансформації соціал-демократичної ідеології у різних країнах ЄС на сучасному етапі; поширення соціал-демократичної ідеології у трансформаційних суспільствах; майбутнє соціал-демократичної ідеології в умовах міграційної кризи та посилення популістських рухів у країнах ЄС.

Бібліографічні посилання

- Бернштейн, Э. (2005). Проблемы социализма и задачи социал-демократии. *Мухаев Р.Т. История политических и правовых учений*. М.: ЮНИТИ-ДАНА, С. 404.
- Балобанов, Я. В. (2011). Содержание понятия и основные ориентиры современной социал-демократии. *Вестник Удмуртского университета*. №4. С. 87-92.
- Перегудов, С.П. (2005). Выборы в Великобритании: двухпартийная система держит удар. *Год планеты*. М.
- Поттхофф, Х., Миллер С. (2003). Краткая история СДПГ. 1848-2002. М.
- Блэр, Т., Шрёдер Г. (2000). Европа: Третий путь - Новая середина. *Социал-демократия перед лицом глобальных проблем*. М.
- Каутский, К. (1959). Эрфуртская программа (Комментарий к принципиальной части). М.
- Майер, Т. (2000). Трансформация социал-демократии: Партия на пути в XXI век. М.
- Рябика, В.Л. (2004). Генезис и эволюция социал-демократии: историко-политологическое исследование. Монография. Одесса: Астропринт. 400 с.
- Работяжев, Н.В. (2012). Европейская социал-демократия в поисках адаптации к меняющемуся миру. *Журнал политической философии и социологии политики «Полития. Анализ. Хроника. Прогноз»*. №3. С. 146–167.
- Орлов, А.А. (2012). Европейская социал-демократия: трудный путь к возрождению/ *Ежегодник ИМИ 2012* / Под ред. А.А.Орлова. М.: МГИМО-Университет. С. 12-32.
- Александров, Ю. (1999). Социал-демократия и социализм. М.
- Удод, Я. (2018). Соціал-демократія: від системної боротьби до неолібералізму [Електронний ресурс]. *Спільне: журнал соціальної критики*. Режим доступу до ресурсу: <https://commons.com.ua/uk/vid-sistemnoyi-borotbi-do-neoliberalizmu/>.
- Французький політолог: Соціал-демократія в Європі втратила свій останній аргумент (2013). [Електронний ресурс]. *Тиждень.ua*. Режим доступу до ресурсу: <https://tyzhden.ua/>

[News/89678](#).

- Dahrendorf, R. (1983). *Die Chancen der Krise: Über die Zukunft des Liberalismus*. 2. Aufl. Stuttgart.
- Kolakowski, L., Hampshire, S. (eds.) (1974). *The Socialist Idea. A Reappraisal*. L.
- Díaz-Cano, M. (2011). La socialdemocracia, en tierra de nadie. *El Pais*, 5 de julio de 2011. P. 27.
- Streeck, W. (2009). *Re-forming Capitalism. Institutional Change in German Political economy*. New York: Oxford University Press.
- Party program of the Social Democratic Party. (2001). Västerås. 6 November. 37 p.

References

- Bernshtejn, E. (2005). Problemy socializma i zadachi social-demokratii [The problems of socialism and the tasks of social democracy]. *Muhaev R.T. Istoriya politicheskikh i pravovykh uchenij*. M.: YuNITI-DANA, S. 404 (In Russian).
- Balobanov, Ya. V. (2011). Soderzhanie ponyatiya i osnovnye orientiry sovremennoj social-demokratii [The content of the concept and basic guidelines of modern social democracy]. *Vestnik Udmurtskogo universiteta*. №4. S. 87-92 (In Russian).
- Peregudov, S.P. (2005). Vyborny v Velikobritanii: dvuhpartijnaya sistema derzhit udar [UK Elections: Bipartisan system holds punch]. *God planety*. M. (In Russian).
- Potthoff, H., Miller S. (2003). Kratkaya istoriya SDPG. 1848-2002 [A brief history of the SDPG]. M. (In Russian).
- Bler, T., Shryoder G. (2000). Evropa: Tretij put - Novaya seredina. Social-demokratiya pered licom globalnykh problem [Europe: Third Way - The New Middle]. M. (In Russian).
- Kautskij, K. (1959). Erfurtskaya programma (Kommentarij k principialnoj chasti) [Erfurt Program (Commentary on the principal part)]. M. (In Russian).
- Majer, T. (2000). Transformaciya social-demokratii: Partiya na puti v XXI vek [The Transformation of Social Democracy: A Party on the Road to the 21st Century]. M. (In Russian).
- Ryabika, V.L. (2004). Genezis i evolyuciya social-demokratii: istoriko-politologicheskoe issledovanie [Genesis and evolution of social democracy: historical and political research]. Monografiya. Odessa: Astroprint. 400 s. (In Russian).
- Rabotyazhev, N.V. (2012). Evropejskaya social-demokratiya v poiskah adaptacii k menyayushemusya miru [European Social Democracy in Search of Adaptation to a Changing World]. *Zhurnal politicheskoy filosofii i sociologii politiki «Politiya. Analiz. Hronika. Prognoz»*. №3. S. 146-167 (In Russian).
- Orlov, A.A. (2012). Evropejskaya social-demokratiya: trudnyj put k vrozozhdeniyu [European Social Democracy: The Hard Way to Revival]. *Ezhegodnik IMI 2012 / Pod red. A.A.Orlova*. M.: MGIMO-Universitet. S. 12-32 (In Russian).
- Aleksandrov, Yu. (1999). Social-demokratiya i socializm [Social democracy and socialism]. M. (in Russ).
- Udod, Ya. (2018). Social-demokratiya: vid sistemnoyi borotbi do neoliberalizmu [Social democracy: from systemic struggle to neoliberalism] [Elektronnij resurs]. *Spilne: zhurnal socialnoyi kritiki*. Rezhim dostupu do resursu: <https://commons.com.ua/uk/vid-sistemnoyi-borotbi-do-neoliberalizmu/> (In Ukrainian).
- Francuzkij politolog: Social-demokratiya v Yevropi vtratil svij ostannij argument (2013). [French political scientist: Social democracy in Europe has lost its last argument] [Elektronnij resurs]. *Tizhden.ua*. Rezhim dostupu do resursu: <https://tyzhden.ua/News/89678> (In Ukrainian).
- Dahrendorf, R. (1983). *Die Chancen der Krise: Über die Zukunft des Liberalismus*. 2. Aufl. Stuttgart.
- Kolakowski, L., Hampshire, S. (eds.) (1974). *The Socialist Idea. A Reappraisal*. L.
- Díaz-Cano, M. (2011). La socialdemocracia, en tierra de nadie. *El Pais*, 5 de julio de 2011. P. 27.
- Streeck, W. (2009). *Re-forming Capitalism. Institutional Change in German Political economy*. New York: Oxford University Press.
- Party program of the Social Democratic Party. (2001). Vasteras. 6 November. 37 p.